

Determined that employment rezerves were the precondition of establishing of the system of vocational education in Ukraine. The peculiarities of the system of labor reserves of Southern Ukraine are highlighted; the changes in the educational process in educational establishments, its material and technical base, quantitative indicators are analyzed.

The development of state labor reserves in the 40-50 years of the XXth century directly dependents on the socio-political and economic changes taking place in the country. In the conditions of totalitarian regime, fully ignoring public-pedagogical opinion the vocational education in Ukraine has become a unified general soviet, where the dominant role occupied party that created the ideological orientations in education.

The system of labor reserves was done task, set by the state, of preparating of skilled workers from different professions. However, this system could not satisfy the demands of society that desperately needed skilled workers in connection with scientific and technological revolution of the 50 years of the XXth century.

Keywords: labor reserves, vocational education, vocational educational establishments, college, skilled worker.

УДК 37.013.42:37.018.1:050(045)»19»

Дереш В. С.*

ПУБЛІКАЦІЇ З ПРОБЛЕМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНИЙ ПЕРІОДИЦІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто педагогічну періодику другої половини ХХ століття (журнали «Семья и школа», «Радянська школа», «Початкова школа», «Педагогіка і психологія», «Рідна школа»), яка містила адресовані батькам публікації з проблем сімейного виховання; висвітлено вплив педагогічної періодици на сім'ю та зміст сімейної соціалізації дитини; з'ясовано, що періодичні видання були засобом сімейного виховання та мали на меті спрямовувати виховання дітей у сім'ї відповідно до соціокультурних змін, які відбувалися в тогочасному суспільстві; розкрито зміст основних рубрик журналу «Семья и школа» («Книжкова полиця», «Кіно. Радіо. Телебачення. Театр. Музика. Живопис», «Виховання громадянина», «В інтересах дитини», «Підліток і суспільство», «Школа дошкільника», «Дозвілля і побут сім'ї. Заняття для дітей», «Відбулася цікава розмова», «Дитина і дорослий» та ін.).

Ключові слова: сім'я, сімейне виховання, засоби сімейного виховання, сімейна соціалізація, педагогічна періодика.

Одним із мезочинників соціалізації є засоби масової інформації (ЗМІ). Адже повноцінне формування особистості не можливе без впливу на неї ЗМІ. Щоправда, на сьогодні більшість людей надає перевагу інформації, отриманій з телебачення та мережі Internet. Це стосується і батьків, які виховують дітей, спираючись на знання, духовні цінності, моральні норми, поширені у цих ЗМІ. У дітей та молоді формується уявлення про пресу як пережиток, анахронізм. Змінилося ставлення і до педагогічної періодици. На противагу ХХ століттю, коли ці видання поширювали результати науково-педагогічних досліджень, були джерелом інформації про особливості формування, розвитку й виховання молодого покоління в сімейному колі та в школі, у ХХІ столітті педагогічна преса користується увагою лише серед педагогів. Батьки нехтують інформацією з таких джерел, вважаючи її несуттєвою і непрогресивною. Звісно, це призводить до безвідповідальності у вихованні дітей, моральної деградації молоді.

У другій половині ХХ століття педагогічні періодичні видання («Семья и школа», «Радянська школа», «Початкова школа», «Педагогіка і психологія», «Рідна школа») були

© Дереш В. С.

засобом сімейного виховання та мали на меті спрямовувати виховання дітей у сім'ї відповідно до соціокультурних змін, які відбувалися в тогочасному суспільстві. Тому аналіз публікацій, вміщених на сторінках журналів того часу, дає змогу простежити вагомий вплив педагогічної періодики на сім'ю та зміст сімейної соціалізації дитини, що й є метою нашої статті.

Значний вплив на сім'ю та сімейне виховання у другій половині ХХ століття здійснювався завдяки публікаціям у журналі «Семья и школа», який був створено у травні 1946 року. Журнал мав два основні напрямки: висвітлення практики виховання дітей і популяризацію психологічних, педагогічних і медичних знань [3, с. 239]. Також це видання пропагувало ідеї реформ, що відбувалися у країні; співпрацю інститутів виховання та громадськості у вихованні молодого покоління. На шпальтах журналу акцентувалася увага читачів на залучення дітей до позакласної та позашкільної роботи.

Читачі могли виховувати дітей засобами літератури та мистецтва, ознайомлюючись із новинками книг, кінофільмами, театральними постановками, творами мистецтва, у яких піднімалася проблема виховання дітей у сім'ї, розглянутими у рубриках «Книжкова полиця» (1960), «Читацькі курси» (1972), «Огляди книг для дітей» (1977), «Кіно. Радіо. Телебачення. Театр. Музика. Живопис» (1979), «Прочитайте дітям» (1979), «Оповідання. Нариси. Спогади» (1980) тощо.

Завдяки журналу «Семья и школа», що містив різноманітні рубрики, батьки могли отримати консультації професіоналів з юридичних (рубрики «Виховання громадянина» (1978), «В інтересах дитини» (1979), «Підліток і суспільство» (1990) та ін.), психологічних (рубрики «Розвиток і виховання дитини» (1978), «Спробуй мене зрозуміти!» (1990) та ін.), педагогічних проблем (рубрики «А як у вашому дитячому садку?» (1960), «Сімейне виховання» (1963), «Школа дошкільника» (1972) та ін.); отримати допомогу в організації дозвілля дітей вдома (рубрики «Свято всієї сім'ї» (1959), «Дозвілля і побут сім'ї. Заняття для дітей» (1980) та ін.), у розв'язанні міжособистісних проблем (рубрики «Відбулася цікава розмова» (1963), «Дитина і дорослий», «Співрозмовник» (1990) та ін.).

Звичайно, тематика рубрик та ідеологічна спрямованість журналу «Семья и школа» змінювалися протягом другої половини ХХ століття, проте це не зменшує практичної та інформаційної цінності цього видання для формування дитини в сім'ї. Уже сам факт звернення до означеної проблематики свідчить про посилення інтересу педагогічної громадськості до питань сімейного виховання, визнання його суспільного значення.

З липня 1969 року в Україні почав видаватися щомісячний педагогічно-методичний журнал «Початкова школа», в якому була започаткована рубрика для батьків і учителів «Школа і родина». Зміст цієї рубрики пов'язувався з розглядом питань сімейного виховання, підготовки дітей до школи та спільної роботи сім'ї та школи.

1976 року посилилася увага педагогів і науковців до співпраці школи й родини з питань виховання дітей у сім'ї. Лише у журналі «Початкова школа» протягом цього року було надруковано 15 публікацій з означеної проблематики, серед яких можна виділити такі: «Пошуки ефективних форм зв'язку школи, сім'ї і громадськості» (Д. Горчаков, № 11), «Спільна діяльність учителя і батьків у трудовому вихованні учнів» (В. Жеровикова, № 11), «Взаємозв'язок школи і сім'ї з питань фізичного виховання» (В. Журавінський, № 3), «Спільна робота сім'ї і школи в моральному вихованні молодших школярів» (М. Лятецька, № 2), «Педагогічний всеобуч батьків молодших школярів» (А. Савко, № 11) та ін.

1987 року в журналі «Початкова школа» було надруковано статті, в яких висвітлювалися проблеми виховання в сім'ї, стиль стосунків між членами родини, авторитет та ін. Так, у статті О. Докукіної «Моральне виховання дітей у процесі спілкування» зазначено, що спілкування дітей і батьків «має бути змістовним, постійним, ґрунтуватися на задушевних, довірливих взаєминах батьків і дітей. Дитина,

яка вірить своїм батькам, намагається наслідувати їх, краще сприймати зразки моральної поведінки» [1, с. 52]. Дослідниця наголошує, що батьки мають проводити своє дозвілля разом із дітьми, залучаючи їх до всіх видів діяльності – допомагати рідним і близьким, охороняти навколишнє середовище, виконувати домашню роботу, читати художню літературу та спільно переглядати телепередачі з подальшим їх обговоренням тощо. Головним у формуванні особистості визначено правильне спілкування батьків з дітьми, що сприяє розвитку в них моральності.

У цьому ж десятилітті ХХ століття піднімаються питання щодо особливостей характеру дітей, важливості встановлення емоційного контакту між батьками і дітьми, психічного розвитку дітей (О. Насонова «Емоційний контакт у сім'ї і психічний розвиток дітей», № 9), проблеми здорового способу життя (К. Абрагам «Відраза до алкоголю з дитинства», № 5), значення народної педагогіки у формуванні дітей у сім'ї (О. Любар «Народна педагогіка про виховання дітей у сім'ї», № 10) та ін. Подібна тематика публікацій прослідковується і на шпальтах інших журналів: С. Голод «З якої ви сім'ї?» (Семья и школа. – 1986. – № 2. – С. 32-33), І. Дьоміна «Особливості виховних функцій сучасної сім'ї» (Радянська школа. – 1982. – № 3. – С. 76-80), І. Кон «Замітки етнографії батьківства» (Семья и школа. – 1987. – № 12. – С. 34-37), В. Столін «Сімейні труднощі: які й чому?» (Семья и школа. – 1985. – № 3. – С. 32-35) та ін.

У 80-ті роки ХХ ст. до обговорення проблем впливу сім'ї на формування дитини залучаються дописувачі журналу «Радянська школа». У таблиці 1 представлено тематику публікацій з проблем сім'ї, надрукованих у журналі «Радянська школа» у 80-х роках ХХ століття.

Таблиця 1

Основні публікації з проблем сім'ї, надруковані у журналі «Радянська школа» у 80-х роках ХХ століття

Автор	Джерело	Назва публікації
Абраменко В.І.	1984. – № 8. – С. 18–22	Сім'я як фактор впливу на розвиток характеру підлітка
Брилінський Д.М.	1989. – № 5. – С. 40–43	Думки про сімейне виховання
Кованько Л.Г.	1989. – № 7. – С. 30–36	Підготовка старшокласників до сім'ї та шлюбу
Литвинова Н.І.	1984. – № 10. – С. 19–22	Роль сім'ї у формуванні інтересу до робітничих професій
Паламарчук В.Ф.	1982. – № 7. – С. 18–24	Оптимізація домашньої роботи школярів
Поплужний В.Л.	1985. – № 9. – С. 12–17	Емоційна культура майбутнього сім'янина
Поплужний В.Л.	1987. – № 3. – С. 13–18	Моральне самовиховання старшокласника як майбутнього сім'янина
Савченко О.Я.	1982. – № 7. – С. 81–84	Педагогічні основи спілкування батьків і дітей
Сичова Є.Я.	1986. – № 9. – С. 38–40	Про підготовку учнівської молоді до сімейного життя
Ставроян С.М.	1986. – № 10. – С. 36–39	Предметно-речове середовище сім'ї як фактор формування потреб старшокласників
Третяк М.А.	1983. – № 1. – С. 75–77	Гігієнічна організація режиму дня школяра в сім'ї
Шарган О.М.	1986. – № 3. – С. 21–25	До питання виховання майбутнього сім'янина

У цей період наголошується на важливості взаємодії батьків, школи та громадськості у вихованні молодого покоління, продовжується обговорення проблем, які стосуються залучення дітей до трудового виховання та профорієнтаційної роботи. Висвітленню цих питань присвячена започаткована 1982 року в журналі «Сім'я і школа» рубрика «Мудрий учитель – праця» (пропаганда різноманітних робітничих професій). 1983 року журнал поповнюється ще однією рубрикою («Для бережливих»), яка містила рекомендації батькам і дітям щодо способів заощадження матеріальних і фінансових

ресурсів сім'ї. У № 2 за 1983 рік, урахувавши події в суспільному житті, рубрика «Журнал у журналі» вийшла під назвою «Діти. Бережливість. Економіка», де представлено статті В. Стороженко «Закон домогосподарства», «Похід бережливих»; Є. Беренштейна «Економіці навчає праця»; Ф. Іпполітова «Бережливість: можливості сім'ї»; Б. Шемякіна «Господар починається в сім'ї». Названі публікації спрямовувалися на те, щоб підвищити вплив сім'ї на економічне виховання дітей, зробити його більш ефективним. До того ж у них розглядалися окремі питання щодо соціалізації дітей у згаданому аспекті.

У рамках рубрики «Реформа школи: проблеми, досвід, роздуми» у цьому ж періодичному виданні 1984 року публікуються матеріали, де визнається важливість впливу сім'ї на формування дитини, хоча значущий також вплив громадськості і школи: В. Богданова та В. Кронгауза «Завод і школа – разом!» (№ 12), І. Демакової «Подовжений день – плюси та мінуси» (№ 2), С. Іванової «Не без допомоги батьків» (№ 3), Л. Лебедевої «Працелюбність починається в сім'ї» (№ 3), Н. Панфілової «Ми, батьки, винні» (№ 2), Я. Петрушина «За домашню атмосферу!» (№ 3), Т. Сорокиної «Запорука успіху – в єдності дій» (№ 12), «Етика і психологія сімейного життя». Програма курсу (№ 9–10).

У середині 80-х років ХХ ст. вектор педагогічних пошуків спрямовується на засудження алкоголізму, висвітлення його негативного впливу на фізичне здоров'я та моральність дітей і дорослих. У новій рубриці «Тверезість – норма життя» журналу «Сім'я і школа» за 1985 рік друкуються статті Е. Бабаян «Усім світом – за тверезість!» (№ 2), «І переможемо!» (листи читачів, які схвалюють прийнятий партією та урядом комплекс заходів із подолання пияцтва та алкоголізму) (№ 9), О. Кабалкіна «Воля» (№ 11), Ф. Углова «Алкоголь проти дитинства» (№ 8), «Як важкий злочин» (№ 9), «Юнаки і дівчата! Я звертаюся до вас...» (№ 10).

У рубриці «З педагогічного спадку» висвітлюється спадщина видатних педагогів та їх внесок у розгляд проблеми формування підростаючої особистості в сім'ї. Наприклад, 1988 року тут вміщуються уривки з праць А. Макаренка «Думки про виховання» (№ 2), В. Сухомлинського «Листи до сина» (№ 9). На той час не втрачає актуальності і «Книга для батьків» А. Макаренка [2], у якій було зроблено важливі педагогічні висновки стосовно виховної функції сім'ї.

Після Чорнобильської катастрофи активізується увага до стану здоров'я молодого покоління та екологічної ситуації в країні. Підтвердженням цього може слугувати запровадження в журналі таких рубрик, як «Здоров'я наших дітей. Фізкультура і спорт» та «Проблема століття».

Починаючи з 1988 року, в журналі запроваджено рубрику «Народний календар», матеріали якої ознайомлювали батьків і дітей із народними традиціями, обрядами, віруваннями, народними прикметами. Поява цієї рубрики зумовлювалася змінами в соціально-політичному житті суспільства, підвищенням інтересу до питань народної педагогіки, її впливу на сімейне виховання дитини.

Наприкінці 1993 року в Україні було започатковано видання науково-теоретичного та інформаційного журналу «Педагогіка і психологія», дописувачі якого звертаються до висвітлення взаємостосунків між членами сім'ї, соціалізації особистості, впливу етнопедагогіки на формування юної особистості тощо. Слід відзначити, що в номерах журналу за 1993–1996 роки основна увага приділялася розгляду проблем, пов'язаних із формуванням дитини, сімейними конфліктами, взаєминами між батьками і дітьми. Ось кілька прикладів: «Стосунки у сім'ях як умова здоров'я дітей» (М. Алексеева, В. Васютинський, № 1, 1993); «Культурно-діяльнісна концепція соціалізації особистості» (В. Москаленко, В. Циба, № 3, 1995); «Материнська школа: виховання в родині» (В. Кузь, № 4, 1995); «Батьківські установки в сім'ї і ставлення підлітків до себе» (О. Насонова, № 1, 1995); «Емпатійні стосунки дітей у різних умовах соціалізації» (Л. Виговська, № 1, 1996) та ін.

Слід також відзначити, що у 90-х роках ХХ століття дослідники більше приділяли уваги питанням народної педагогіки, родинним традиціям і вихованню духовності в дітей. Це можна прослідкувати в тематиці публікацій педагогічних періодичних видань, поданій у таблиці 2.

Таблиця 2

**Основні публікації з проблем родинного виховання,
вміщені у педагогічній періодиці 90-х років ХХ століття**

Журнал «Рідна школа»	Журнал «Початкова школа»	Журнал «Педагогіка і психологія»
Алексеева М., Осьмак Л. Вплив сім'ї на самоствердження підлітка. 1990. – № 6.	Бех І. Особистість народжується в сім'ї. 1994. – № 2.	Постовий В. Ціннісні орієнтації української сім'ї. 1997. – № 1.
Алексеєнко Т. Ціннісні орієнтації сімейного виховання: концепція реалізації. 1997. – № 10.	Стельмахович М. Українська родинна етнопедагогіка. 1995. – № 8.	Яценко Т. Родинне виховання на засадах народної педагогіки. 1997. – № 2.
Ашурко Ю. Педагогічна культура матері – запорука успішного виховання дітей. 1998. – № 6.	Докукіна О. Зміст виховання молодших школярів у сучасній українській сім'ї. 1997. – № 5-6.	Хромова О., Кравченко Т. Концепція родинного виховання А. Макаренка і сучасність. 1998. – № 1.
Грива О. Цінності сім'ї та сімейного виховання у різних етнічних спільнотах. 1998. – № 9.	Єрохіна І. Традиційне родинне виховання в українській сім'ї. 1997. – № 5.	Коберник О. Прогнозування виховної ситуації. 1998. – № 2.
Журба К. Духовні інтереси та ідеали сучасної української сім'ї. 1998. – № 3.		Повалій Л. Виховання в підлітків поваги до батьків. 1998 – № 3.
Химич Н. Родинне виховання в сучасних умовах. 1999. – № 10.		Тюріна Т. Духовне виховання й самовиховання цілісної людини. 1999 – № 3.

Як бачимо з тематики публікацій педагогічної періодици, у суспільстві кардинально змінилися погляди на родину, сімейне виховання і соціалізацію. Було визнано, що формування дитини залежить найперше від її родини, де відбувається первинна соціалізація підростаючого покоління. Ці погляди вже не приховувалися, а поширювалися. Сімейна соціалізація була визнана як така і вже не обмежувалася й не витіснялася сімейним вихованням. Хочемо наголосити, що сучасна педагогічна періодика теж має значний потенціал у розвитку сімейної соціалізації за умови послідовного залучення батьків, учителів, психологів, соціальних педагогів до педагогічної просвіти. Саме тому піднята у статті проблема потребує подальших наукових пошуків.

Література:

1. Докукіна О. М. Моральне виховання дітей у процесі спілкування / О. М. Докукіна // Початкова школа. – 1987. – № 7. – С. 52-54.
2. Макаренко А. С. Книга для родителей / А. С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1987. – 384 с.
3. Семейное воспитание : краткий словарь / сост. : И. В. Гребенников, Л. В. Ковинько. – М. : Политиздат, 1990. – 319 с.

Дереш В.С.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ПРОБЛЕМАМ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ
В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ПЕЧАТНЫХ ИЗДАНИЯХ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

В статье рассмотрено педагогические периодические издания второй половины XX века (журналы «Семья и школа», «Советская школа», «Начальная школа», «Педагогика и психология», «Родная школа»), которые содержали адресованные родителям публикации по проблемам семейного воспитания; раскрыто влияние педагогической периодики на семью и содержание семейной социализации ребенка; выяснено, что периодические печатные издания были средством семейного воспитания, цель которых – направлять воспитание детей в семье в соответствии с социокультурными изменениями, которые происходили в обществе второй половины XX века; раскрыто содержание основных рубрик журнала «Семья и школа» («Книжная полка», «Кино. Радио. Телевидение. Театр. Музыка. Живопись», «Воспитание гражданина», «В интересах ребенка», «Подросток и общество», «Школа дошкольника», «Досуг и быт семьи. Занятия для детей», «Состоялась интересная беседа», «Ребенок и взрослый» и др.).

Ключевые слова: семья, семейное воспитание, средства семейного воспитания, семейная социализация, педагогическая периодика.

Deresh V. S.

PUBLICATIONS OF FAMILY EDUCATION PROBLEMS
IN PEDAGOGICAL PERIODICALS OF THE SECOND HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

The article examines the pedagogical periodicals of the second half of the twentieth century (magazines «Family and School», «Soviet School», «Elementary School», «Pedagogy and Psychology», «Mother School»), which contained publications addressed to parents concerning problems of family education; the influence of pedagogical periodicals on the family and maintenance of family socialization of children. It is revealed that periodicals were a means of family education and intended to direct the children's education in the family according to social and cultural changes taking place in the second half of the twentieth century. The content of the main categories of the magazine of «Family and school» are analyzed, such as «Bookshelf», «Cinema. Radio. Television. Theatre. Music. Painting», «Education for citizenship», «In the interests of the children», «Adolescent and Society», «School of preschooler», «Life and Leisure family. Activities for children», «An interesting conversation», «Child and adult» and others.

It is found that educational periodicals at the beginning of the second half of the twentieth century mostly dealt with issues related to the promotion of reforms taking place in the country; highlighting cooperation and public education institutions in the education of the younger generation; popularization of psychological, pedagogical and medical knowledge; consideration of issues of family education, prepare children for school and collaboration of family and school.

On the pages of magazines of the late twentieth century readers' attention was paid to the styles of relationships among family members, the authority of parents bringing children to extracurricular activities, family education issues. It is highlighted the importance of the questions of children's personality features, establishing emotional contact among parents and children and children's mental development.

Keywords: family, family education, facilities of family education, family socialization, pedagogical periodicals.